

BERGSLUFT

Medlemsblad för Elin Wägner-sällskapet nr 13

Augusti 1994

ISSN 1103-4156

Årets Elin Wägner-dag

I år är det som bekant 50 år sedan Elin Wägner valdes in i Svenska Akademien. Med anledning av det hölls årets Elin Wägner-dag i Börssalen den 7 maj. Högtidstalare var Ulla Isaksson, Thage G. Peterson och Marianne Enge Swartz. Dessutom medverkade fredsaktivisten Anita Molander. Från Småland hade en hel busslast medlemmar kommit och tillsammans var vi ett hundratal närvarande. Flera hedersgäster fanns på plats, men alldeles särskilt måste Flory Gate nämnas, som haft så stor betydelse för Elin i synnerhet vid tiden för akademiinträdet.

Elins ande svävade över podiet, men mer påtagligt närvarande var hennes blå sammetsklänning från Franska Damskrädderiet med dito sidenskor från Bally, i vilka hon gjorde sitt inträde i denna sal den 20 december 1944.

Ulla Isaksson talade om Elins väg till Akademien. En alldeles särskild poäng ligger det i att Elin, vilken som 16-åring nekats av sin far att studera filosofi, efterträdde filosofen Hans Larsson på stol nr 15. Den unga Elin reste sig snart - efter en period av porlinsmålning - och kastade sig in i journalistisk verksamhet. Denna hennes förmåga att resa sig efter motgångar och besvikelser är ett drag som ständigt ska återkomma i hennes liv.

Ulla talade om *Väckarklockas* trosvisshet men också om hur trött och missmodig Elin kände sig vid den här tiden, besviken på kvinnorna som inte var så radikala som hon hoppats. Hon förebrådde sig också sin "mutlighet" - motståndet mot boken borde inte ha fått hindra henne att kämpa vidare. Hon skulle ha stått ut med att vara "inte omtyckt". Trots allt blev hon ändå glad och smickrad över utmärkelsen när hon fick veta att hon blivit invald.

Marianne Enge Swartz citerade dåtida presskommentarer på Akademiens val. Många menade att det framför allt var hennes stora Selma Lagerlöf-biografi som bidragit till detta. Andra tyckte att det var roligt att en så kvalificerad person blivit vald och att det dessutom var en kvinna gjorde ju inte saken sämre. Slutligen citerade Marianne Elins arbetsbok från natten efter inträdet: "Den natten var det ju lite svårt att somna. Då var jag nog rätt självupptagen och självbelåten. Men det gick fort om."

Thage G. Peterson talade om sina minnen av Elin från barndomen i Berg. Han hade, sa han, gjort sig till för henne och vidarebefordrat skvaller från bygden. Om hon lyssnade eller ej fick han aldrig klart för sig. Han funderade på hur Bergborna egentligen såg på Elin och hur de uppfattade hennes arbete. Egentligen, sa Thage, så tror jag aldrig att Bergborna förstod hur betydande Elin var förrän vid hennes begravning. Det kom mycket folk och många var prominenta personer. Det finns likheter, menade han, med vad som hände när Olof Palme dog.

Slutligen medverkade fredsaktivist Anita Molander från Uppsala med gitarr, sång och tal. Helt i linje med Elins arbete hade Anita med sig en namnsamling som kräver att 1% av försvarsbudgeten ska gå till utvecklandet av icke-våldslösningar på konflikter. 1% motsvarar 370 milj. kronor!

Efter årsmötesförhandlingarna med avtackning av *Lilian Karlsson* och nyval av *Curt Gustafsson* följde middag i Börshusets restaurang. Många var vid det laget ganska hungriga. Det blev en skön stund där samtalet flög på lätta vingar mellan deltagarna medan solskenet sakta lämnade fasaderna på andra sidan Stortorget.

/Barbro Andersson

Elin Wägner-sällskapet, Skir, Svanaholm, 355 91 VÄXJÖ
Postgiro 22 21 27-3

Bergsluft

Redaktion: Marianne Enge och Solveig Hammarbäck

Telefon 0470-775557, 775515

I Elins fotspår 8 maj

I det vackra vädret på söndagsmorgonen samlades en förväntansfull skara för att göra en stadsvandring i Elins fotspår. Vi skulle alltså besöka en del av de platser och miljöer som på olika sätt hängde ihop med Elin Wägner under Stockholmsåren och som hon även använt i romanerna. Våra kunniga guider Ingrid Claréus och Jessica Sjögren hade för dagen planerat en nedbantad version av den större vandringen som finns dokumenterad i sällskapetets småskrift nr 4.

Vår vandring startade vid Elin Wägner-tavlan på Norrtullsgatan intill Odenplan. Tavlan har ett citat ur Norrtullsligan och är uppsatt av Stadsmuseet och Stadsbiblioteket.

Nästa adress hittade vi runt kvarteret på Upplandsgatan 54 där Elin bott i uppgång F fyra trappor över gården. Ingrid hade lyckats skaffa portkoden så att vi kunde forcera den ståtliga gallerporten och beundra den fina gårdsmiljön.

Vi vandrade vidare nedåt Norrmalm via Sveavägen, beskriven i *Dialogen fortsätter*, till Holländargatan 12, Elins första adress i Stockholm. Framme vid hörnet till Kammakargatan kikar vi över mot Drottninggatan och ser då nr 85, Strindbergs Blå Tornet, där Elin "fick spis för själen samtidigt med den kroppsliga".

Efter en transportsträcka över Norrmalm på tvären når vi, i hörnet av Norrlandsgatan, Lästmakargatan 6 med "rösträttslyan" i Pennskaftet.

Den sista etappen blev en lång men fin promenad genom nedre Norrmalm och Gamla stan till Triewaldsgränd 2 intill Korhamnstorg. Här fanns Tidevarvets redaktion från 1925 i våningen över apoteket Engelen, numera krog men med Engelen kvar. Och här satt Elin och skrev om "världens vackraste utsikt" som inte var den hon kunde se från redaktionsfönstret över Kornhamnstorg och Slussen utan utsikten från Lilla Björka i Berg österut över Bergsjön bort mot "barrskogarnas skikt, blålaserade av själva avståndet".

/Börje Schlecker

Till Fogelstad

Med buss från Slottsbacken gick färden till Fogelstad, sista anhalten på vår resa i Elin Wägnermiljöer. Med i våra tankar från platsen för Tidevarvets redaktion hade väl utom Elin Wägner hela Fogelstadkretsen varit. Nu trädde Elisabeth Tamm i förgrunden, hon som namngett tidskriften och som gjort kretsen möjlig i sin egenskap av Fogelstads ägare. Säkert hade många med mig läst om henne och om Fogelstad i Hjördis Levins biografi (1989) och om Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad i Lena Eskilssons avhandling

Drömmen om kamratsamhället (1991). Andra hade också personliga erfarenheter av Fogelstad under den gyllene tiden. I bussen fick vi information av Lotta Frost Berggren som berättade om trakten runt sjön Öljarén, hur på västra stranden gods som Gimmersta, Forsby, Fogelstad och Julita vuxit fram och gett upphov till en miljö som många fått en glimt av genom TV-serien *Famna livet*.

Vädret var strålande. När vi närmade oss Fogelstad gjorde Sörmland verkligen skäl för omdömet "leende solfagra nej". Vi välkomnades av vår ciceron, Elisabeth Tamms systersonson Gustaf Liljencrantz med barndomsminnen av farmors syster och framför allt av Honorine Hermelin. Han föreslog rum i huvudbyggnaden och berättade om huset. Av lyckliga omständigheter hade inte så mycket ändrats sedan Elisabeth Tamms tid. Kvinnohistoriska minnen vi fick ta del av var bl.a. en ung Siri Derkerts konstverk Fröken Tamms tavla, skrivrummet där Elin Wägner höll till vid sina besök, Elisabeth Tamms "åbolagen" som en extra påminnelse om att hon och Elin Wägner tillsammans givit ut *Fred med jorden*. Om fröken Tamms pacifism erinrades vi i hallen, befriad från alla vapen som fordom prytt väggarna och med en vikingasköld i den fredliga funktionen av lampskärm. Om hennes strävan efter luft och ljus i heminredningen vittnade f.d. träpaneler överstruktura i glada, starka färger. Matsalens många porträtt gav anledning till initierade berättelser om äldre skeden i släktens historia.

Utifrån såg vi inspektorsbostaden där en gång Honorine Hermelin hade sin rektorsbostad, expedition, skolbibliotek och skolkök. Vi fick besöka mejerivinden där en gång kurserna haft sitt hjärta, föreläsningssalen eller samlingssalen, en ljus, blomprydd sal med himmelsblå bjälkar. Här hade tiden gått hårdast fram. Detta rum för kunskapsförmedling och andlig stimulans med magiskt skimmer över sig i alla kursdeltagares minne hade blivit en vanlig skräpig vind.

Ett vackrare, mildare förfall präglade den kraftstation som vi såg vid en vattenström strax intill. Den hade fröken Tamm anlagt 1912, först i Julita socken med elektricitet och ivrig att göra Fogelstad självförsörjande med elkraft.

I huvudbyggnaden hade bl.a. moderna böcker vittnat om att huset inte bara befolkas av minnen utan också av levande människor. En trave Pelle Svanslös-böcker fick sin förklaring när det visade sig att vår guide gått till eftervärlden som Fridolin, son till Fritiof och Frida, snälla och välartade katter i Gösta Knutssons Uppsala-värld. Fogelstadbesöket blev en oförglömlig avslutning på vår Stockholmsresa.

/Anne Marie Wieselgren

Elin Wägner och Toni Morrison

Vårt årsmöte i Börssalen blev mycket lyckat. Det vet alla som var där. Andra har redogjort för programmet. Själv fäste jag mig vid det vi fick veta om Elin Wagners entré som ny akademiledamot i den havsblå klänningen - att församlingen emot all etikett reste sig upp. Kanske var det en nyfiken hovdam som ville se närmare på den berömda klänningen. Men jag tror att det var ett guda-benådat ögonblick; ett tillfälle som sätter all jordisk hänsyn ur spel.

Jag hade lyckan att vara med om ett parallellfall. Det var i Börssalen den 7 december i fjol då Toni Morrison skulle hålla sin Nobelföreläsning - hennes första offentliga framträdande efter att hon tilldelats Nobelpriset. När dörren till ständige sekreterarens dörr öppnades och Toni Morrison vid Sture Alléns sida steg ut i Börssalen reste alla sig. Vi drogs upp som av osynliga trådar. Eller nej, det kom inifrån. Man var ställd inför något stort. Här gjorde en drottning i litteraturen sin entré.

Man ville visa sin respekt och sin glädje. Detta är skeenden som går mycket fort. Inga överläggningar eller sneglanden efter bänkraden. Man bara ställer sig upp och så gör alla andra i salen. Elin Wägner, så mångsidig och välförtjänt av en akademistol, och Toni Morrison med sin magnetiska utstrålning; inför dessa två har Börssalens publik kapitulerat!

Två litterära personligheter förenas genom en spontan publikyttring. Jag tycker att det är underbart att de möts i ett brott mot kutymen. Både Elin Wägner och Toni Morrison har brutit ny mark, sått nya tankar, varnat i nuet och visat på vägar mot en framtid. Inför dem går tanke och känsla samman i tacksamhet över att de finns. Det går inte med mindre inför Elin och Toni.
/Britt Dahlström

Parnass' Elin-nummer

kom ut i slutet av maj och var fullmatat med intressanta artiklar. Prenumerera på Parnass för 150 kr helår och 75 kr halvår! Nästa nummer handlar om Harry Martinson. Pg 47 87 48-7. Skriv på talongen att du är medlem i EW-sällskapet.

Läs den!

Under denna rubrik har i sommar Svenska Dagbladet låtit ett antal personer presentera sina läsfavoriter. Med tillstånd från författaren *Kerstin Ekman* återges här hennes bidrag som publicerades 4/7 -94:

"Jag vet inte alls vilken bok som betytt mest för mig, om det ens finns någon enda. Men en som jag läst om flera gånger är Elin Wagners Väckarklocka. Jag är säker på att jag kommer att läsa den igen. Jag hittar alltid en ny aspekt på kvinnors förhållande till världen och historien i den.

Den kom mitt under kriget då bland författare egentligen bara två hållningar var möjliga: att skriva beredskapsdikt och värna en humanistisk hållning eller att bryta ner språk och bilder för att återge destruktionsen av alla värden i detta fruktansvärda krig.

Elin Wägner var antinazist och antitotalitär. Men hennes beredskap och hennes nerbrytning ser anorlunda ut. Hon tänker på ett sätt som man har svårt att tro att det var möjligt mitt i krig och försvarsanda.

Hon tar fram en kultur, den minoiska på Kreta, som inte byggde några försvarsverk, inte hade armé eller flotta och aldrig gjorde erövringar. Hon talar om besinning och om samarbete mellan könen och om kärlek mellan man och kvinna som en förutsättning för välfärd på jorden. Hon inför ett begrepp som hon kallar polväxling (vi skulle kalla det paradigmskifte). Det skulle innebära att det ensidigt teknologiska tänkandet med dess lineära utvecklingsperspektiv blev balanserat av ett tänkande som betonade återkomst och varsamhet med jord, luft och vatten.

Hon vågade gå emot sin egen kvinnorörelse och kritisera dess program. Hon fick motstånd överallt. Väckarklocka väckte politisk indignation under 70-talet, då den kom ut på nytt. Hon blev beskyldd för att ha tankesamröre med nazismen. (En otrolig tanke för den som verkligen läst Väckarklocka!) Nu har liknande saker hörts från motsatt politiskt håll, så nog verkar hon vara farlig för den allmänna säkerheten. Eller möjligen för den manliga självsäkerheten.

I Väckarklocka firar Elin Wägner en tankens fest. Hon kommer mitt i gråa kriget på att hon måste få tänka som hon vill. Ingenting ska få hindra henne. Inte ens hänsynen till bundsförvanterna i den feministiska rörelsen. Hon har läst om förhistoriska religioner med den moderliga gudomen i centrum och diktar friskt och kaotiskt kring en tänkt kvinnornas världshistoria. Det tycks inte finnas några hinder eller ängsliga hänsyn där hon sitter på Lilla Björka, trött och besviken, och skriver med sådan glädje - rakt emot allting som på den tiden kallas förnuft.

För vem kunde tro att det låg något förnuft i att vara varsam med jordens resurser?"

/Kerstin Ekman

Elins boksamling

på St. Sigfrids folkhögskola presenterades för sällskapet medlemmar tillsammans med föreningen Bibliotekets Vänner lördagen den 16 april. KF Bernander visade böckerna och berättade fascinerande om deras historia och innehåll.

Varför hamnade böckerna här 1954? Om man läser *Tusen år i Småland* finner man där en tanke om att grunda ett centrum i luthersk anda i Småland, 400 år efter Nydala kloster. Tre år efter boken öppnade folkhögskolan sina portar! Elin var här två gånger - 1945 höll hon föredrag om Selma Lagerlöf och 1948 talade hon om Gandhi.

Efter Elins död donerades en stor del av hennes boksamling hit. KF Bernander var skolbibliotekarie då. Han tog hand om böckerna och började katalogisera dem. I oktober 1959 höll samlingen på att bli lågornas rov. Med tacksamhet tänker vi på KF och alla de elever som räddade böckerna ur den brinnande skolbyggnaden. Katalogskåpet kom med allra sist i en skottkärra.

Böckerna står nu i bokskåp med glasade dörrar. Titlarna visar att Elin läste mycken kvinnohistoria, teologi, ekologi och olika skrifter om Fredrika Bremer. "Elins böcker valde mig" sa KF angående uppdraget att förvalta böckerna. Genom dem fann han en människa som ständigt växte i tanke och verksamhet. Hon läste Romain Rollands bok om Gandhi på franska under en natt då hon deltog i Internationella försoningsmötet 1923 i Danmark. Linneinbunden finns boken i samlingen. Spår av den finns i *Hemlighetsfull* 1938.

Här står Johann Arndts fyra böcker om den sanna kristendomen, ur vilken Elin hämtade citat och tankar till *Vinden vände bladen*. Andra böcker berörde kväkarna, det prästlösa och dogmfria samfundet där Elin blev medlem 1936.

Vi hajade till när KF visade oss en bok om Svenska Järnvägsmannaförbundet 1899-1924. Varför i all sin dar fanns den i Elins bokhylla? Läs åter *Vinden vände bladen!* "Där finns ett vackert porträtt av banvakten och hans dotter. Fakta hämtades naturligtvis från den nämnda boken", sa KF och ställde tillbaka densamma på hyllan igen.

I boksamlingen finns också översättningar av Elins böcker på bl.a. finska, tyska, ryska och franska. Tyvärr finns inget helt verk på engelska ännu. Pappersbristen under och efter kriget satte käppar i hjulet för översättaren, Elins vän Vera Brittain. "Tänk er *Väckarklocka* på engelska!" sa KF. Och vi kände alla vilken betydelse dessa bokskåp har för oss alla - idag och i framtiden.

/Monnica Söderberg

Till minnet av E. Hj. Linder

har Kungliga Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg beslutat skänka 3000 kr till Elin Wägner-sällskapet. Vi känner oss mycket hedrade och tacksamma över gåvan.

Norrtullsligan

kommer som "En bok för alla" i början av september meddelar förlaget, som också planerar att ge ut studiecirkelmateriel i samarbete med Vuxenskolan. *Britt Dahlström* har skrivit ett intressant förord. Passa på att köpa den!

Välkomna till höstseminariet

den 24-25 september på St. Sigfrids folkhögskola. I år är temat "Tusen år i Småland" och förutom föreläsningar av *Eva Adolfson* och *Eva Moberg* kommer vi att bjuda på en bussresa i Elins småländska fotspår.

Program och anmälningsblankett finns med i detta utskick. Sprid information om seminariet till vänner och bekanta!

Årets väckarklocka

kommer även i år att delas ut i samband med höstseminariet på St. Sigfrids folkhögskola. Priset är avsett att belöna någon som verkat i Elin Wägners anda, gärna på lokalplanet. Pristagaren får resa till seminariet och där motta ett exemplar av Elin Wägners *Väckarklocka* samt dessutom en skrällande väckarklocka att ge till någon som behöver väckas. Förra årets pris gick till tidskriften *bang* som valde att ge väckarklockan till Vivianne Franzén för att hon skulle "vakna upp och ersätta 10-talets kvinnosyn och 30-talets främlingssyn med 90-talets människosyn".

Vi behöver förslag på personer som gjort sig förtjänta av att få 1994 års Väckarklocka före 1/9. Ring eller skriv till Marianne Enge Swartz, 0472-72076 eller 08-306907!

Nästa nummer av Bergsluft

kommer ut i slutet av november till sammans med småskrift nr 5.

Redaktionen tar tacksamt emot artiklar och notiser.

Manusstopp: 1 november